

Fornlämningar och rannsakingar

Foto: Järfälla Kultur

Enligt kulturminneslagen måste den som vill göra något där det finns fornlämningar först bekosta en utgrävning och dokumentation av fornlämningarna. Det är aktuellt nu när bostäder ska byggas på Flottiljområdet. I sommar undersöks därför Herresta bytomt och delar av ett gravfält av arkeologer. Den svenska lagstiftningen vad gäller fornlämningar har sina rötter i 1600-talet, då Sverige var en stormakt. För vad vill en stormakt att visa upp, om inte en lång och ärofylld historia?

Rättsligt skydd

Redan 1630 kom Gustav II Adolfs memorial om ”allehanda gamle monumenter och saker”. Den följdes 1643 av en instruktion för lantmätare, som ålades att rita in monument och runstenar på kartorna. Ytterligare ett viktigt steg togs 1666. Då kom den bety-

delsefulla ”Placat och Påbudh om Gamble Monumenter och Antikviteter”, som även gav fornlämningarna ett rättsligt skydd. Året därpå bildades Antikvitetskollegiet och dess sekreterare Johan Hadorph tog omgående initiativ till ”Rannsakingar efter Antikviteter”. Rannsakingarna genomfördes 1667 – 1693 och gick till så att präster eller befallningsmän uppmanades att inventera ”antikviteter” som fanns i socknarna och sedan skicka en rapport till Antikvitetskollegiet.

I Järfälla socken genomfördes rannsakingen den 9 maj 1682 av kronolänsmannen Berthold Dalholm (jo, han stavade faktiskt så). I hans rapport nämns tolv fornlämningar. Inte mindre än tio av dem går fortfarande att identifiera. Några har blivit föremål för arkeologiska undersökningar och finns därför kvar i arkiven. Det gäller exempelvis gravfältet vid Dragonbacken och ett par gravfält vid Kyrkbyn, även om det i Kyrkbyn fortfarande finns ett mindre gravfält kvar.

Kvarnbacken största gravfältet

Av de fornlämningar som står med i 1682 års Rannsakingar och som fortfarande finns kvar kan man notera Vibble Biörckebackar. Det är själva verket kommunens största järnåldersgravfält, numera mest känt som Kvarnbacken. Dalholm skriver om ”åthskillige Jördehögar, med Händer hoopburne”. Intressant är också benämningen

Biörckebackar – än idag, nästan 325 år senare, skuggas gravkullarna av stora björkar.

I Wibbla Gärde fanns enligt rannsakingarna tvenne runstenar. Idag står de tvenne runstenarna i parken till Jakobsbergs gård (Folkhögskolan), där de restes på 1920-talet. Redan tidigare hade de flyttats närmare Jakobsbergs gård. Var de ursprungligen stod är oklart, men en kvalificerad gissning är att det var någonstans utmed Mälärvägens östra del, invid Bällstaån. En av runstenarna berättar om Knut i Vikhusum (Viksjö) som lät göra en bro till minne av sina föräldrar och syskon och runstenen bör ha stått i närheten av denna bro.

433 lämningar i kommunen

Det är framförallt runstenar, gravhögar och gravfält som är medtagna i Rannsakingarna, eftersom de är lättast att hitta. Idag känner vi till många fler typer av fornlämningar samtidigt som fornlämningsbegreppet utvidgats. Genom systematiska inventeringar (den senaste för Järfällas del gjordes 1980) har också många fler upptäckts. Så numera omfattar fornminnesregistret för Järfälla socken 433 lämningar av olika slag, att jämföra med de tolv från 1682.

*Ingrid Kennerstedt Bornhall
Järfälla Kultur*